

ORIOI DE BOLÒS I CAPDEVILA, FITOGEÒGRAF, FITOCENÒLEG, BOTÀNIC

Josep VIGO I BONADA¹

Justificació

Quan, des del Departament de Biologia Vegetal, es va endegar aquest volum d'homenatge –un projecte que s'havia gestat temps enrere i que esperava només l'ocasió propícia per materialitzar-se– vaig ésser considerat en general com a la persona més adient per fer la presentació de l'homenatjat.

És veritat que sóc un dels seus deixebles més primicers (evito els adjectius antic i vell que, tot i essent potser apropiats, em fan una certa angúnia), vaig ser el segon doctorand que va tenir, exerceixo com a professor del Departament que ell durant molt de temps dirigí, hem col·laborat regularment en el camp de la recerca botànica, les meves relacions amb ell no s'han limitat pas estrictament al camp científic,...de manera que, segons les veus, diguem-ne, autoritzades, m'hauria de comptar entre els que el coneixen més bé. Ara,... si, com fa la dita, per conèixer de veritat una persona cal haver menjat amb ella cinc roves de sal en sopes, podeu ben creure que aquest no és pas el meu cas. Però he tingut moltes ocasions d'escoltar el parer del doctor Bolòs sobre qüestions diverses, he considerat atentament les seves observacions, he seguit els seus consells (o no), he estat testimoni directe de les seves actuacions,... De manera que, sense fer-me pregar gaire, vaig acceptar que alguna cosa hi devia poder dir.

Assumit, doncs, l'encàrrec de fer una semblança del meu mestre en la Botànica, emprenc la tasca sense cap reticència i amb el convenciment que no m'embranco pas per selves intricades ni m'aventuro per marjals inconegudes.

Vull especificar que tot el que escrigui en els apartats següents, a partir d'aquí fins a les consideracions finals, quedarà situat en dos marcs de reflexió: el dels fets reals i el de les valoracions desapassionades d'aquests.

Els fets objectius poc que em donaran gaire feina, car no caldrà sinó ordenar-los i fer-ne una tria. D'altra banda, podran ser comprovats per tothom qui vulgui.

¹ Departament de Biologia Vegetal. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona. Av. Diagonal, 645. E-08028 Barcelona.

Si algun retret se'm podrà fer, serà que posi més èmfasi en uns que en d'altres o que no esmenti expressament aquest o aquell.

Les valoracions que faci de l'obra de l'homenatjat, seran, evidentment, de la meua collita, però em comprometo a basar-me, com he dit, en criteris despassionats i, sovint, en les opinions serioses de persones imparcials. El lector podrà calibrar, tal vegada, si allò que manifesto està d'acord amb les idees o les impressions que ell mateix pogués prèviament tenir.

En les consideracions finals expressaré la meua opinió sobre la personalitat del doctor Bolòs i l'empremta que ha deixat al seu voltant, basant-me, és clar, en la meua experiència. Aquestes seran, evidentment, manifestacions força subjectives, que qualsevol podrà interpretar o criticar a gust seu. Les faré, això sí, amb tota honestat i amb tanta independència d'esperit com em permeti la meua implicació directa amb la persona i en els fets.

Valoració de l'obra del doctor Bolòs

Començant la casa per la teulada, m'ha semblat adient de fer una exposició valorativa de l'obra de l'homenatjat abans de comentar allò que aquí sobre he anomenat fets objectius. Serà una exposició volgudament resumida i pautaada, per tal que quedi clar on vull anar a parar. El lector coneixerà per endavant la importància que concedeixo als fets i després, a mesura que els descabdelli, els podrà contrastar amb la valoració prèvia i hi descobrirà, potser, informació afegida i matisos no explicitats.

Manifestaré sintèticament els mes judicis de valor mitjançant els següents punts:

a) Oriol de Bolòs té un lloc meritori dins la botànica europea i universal, i és una figura molt destacada de la botànica sudeuropea. Si ens limitem a casa nostra, crec que se'l pot considerar com a un dels botànics més importants de les terres catalanes que hi ha hagut fins ara, sobretot per l'extensió i la utilitat de la tasca que ha dut a terme. Hi ha hagut, hi estic d'acord, d'altres personalitats preclares –A.C. Costa, P. Font Quer, J. Barceló, A.J. Cavanilles,...–, però em penso que no m'equivoco si dic que, per la feina feta i les conseqüències que se n'han derivat, el doctor Bolòs és un dels capdavaners. La història dirà si l'encerto o vaig errat.

b) En el camp de la Fitocenologia, O. de Bolòs ha estat un veritable pioner i ha dut a terme una feina ingent que el situa entre els científics europeus més importants en aquest camp. Deixeble directe de J. Braun-Blanquet, ha creat –amb un gran esforç personal de recerca i d'estudis sobre el terreny– les bases per a la descripció de la vegetació i del paisatge de les terres catalanes. Ha aplegat i ha analitzat una gran quantitat de dades fitocenològiques, ha publicat monografies i ha assajat acurades síntesis generals.

c) Com a continuació lògica dels estudis sobre la vegetació, O. de Bolòs s'ha interessat per la interpretació del paisatge vegetal i ha fet aportacions valuoses en el camp teòric de la Fitotopografia. D'altra banda, ha dreçat diversos documents cartogràfics, dels quals només una part n'ha estat publicada.

d) O. de Bolòs ha donat un gran impuls al coneixement florístic dels Països Catalans, no solament en l'aspecte fitogeogràfic (per ventura el més destacat) sinó també en el taxonòmic. Assenyalaré que el seu arxiu de dades corològiques, provinents d'observacions personals o tretes de la bibliografia, és importantíssim.

e) Ha estat un pioner en la defensa de la natura. Va començar a implicar-s'hi quan els interessats en la salvaguarda del patrimoni natural i en la gestió racional del territori eren encara una minoria social i els governants veien aquests afers amb indiferència, si no amb hostilitat. En aquest camp, ha treballat, no solament com a teòric i analista científic, sinó també com a sensibilitzador de la societat, com a assessor dels grups actius i dels organismes oficials i com a ciutadà compromès.

f) S'ha interessat de sempre en la lexicologia científica i ha fet notables aportacions a la terminologia especialitzada i a la fixació del llenguatge botànic català, i també del castellà.

Fins aquí els aspectes genèrics de l'obra del doctor Bolòs que jo tinc per més importants. Passaré ara a exposar els fets objectius, començant per un breu repàs de la seva trajectòria personal, i més que res, de la seva vida professional i la seva activitat docent. Distribuiré després la seva obra científica en set apartats, corresponents a les diverses línies temàtiques que m'ha semblat pràctic de considerar-hi, i força coincidents amb els aspectes que he desglossat per fer-ne la valoració. Comentaré un xic els resultats dintre de cadascun d'aquests apartats, i hi afegiré encara algunes dades complementàries que no he destriat aquí sobre i que no puc pas passar per alt.

Trajectòria personal

Oriol de BOLÒS i CAPDEVILA va nèixer a la ciutat d'Olot el 16 de març de 1924. La seva família compta amb precedents il·lustres, com és ara Francesc Xavier DE BOLÒS i GERMÀ (1773-1884), farmacèutic i naturalista, botànic actiu i "descobridor" dels volcans olotins; Joaquim VAYREDA i VILA (1843-1894), fundador de l'escola pictòrica d'Olot, famós sobretot com a paisatgista; l'escriptor i pintor Marià VAYREDA i VILA (1853-1903), autor, entre d'altres obres, de "La punyalada"; el botànic Estanislau VAYREDA i VILA (1848-1901), deixeble i col·laborador d'A.C. Costa; o l'escriptor Josep Maria CAPDEVILA i BALANZÓ (1892-1972). D'avantpassats botànics, no solament hi compten els aquí esmentats, sinó encara algun altre, entre ells el seu pare mateix, Antoni DE BOLÒS i VAYREDA (1889-1975), que va introduir-lo en el conreu de la "scientia amabilis".

Una malaltia seriosa que el va afectar quan tot just havia fet set anys li va deixar algunes seqüeles que, lluny de limitar-lo, el van esperonar a superar-les fins a arribar a prescindir-ne quasi totalment. Tothom qui ha fet amb ell exploracions botàniques per terres de mal anar pot testimoniar aquest darrer extrem.

El batxillerat a Barcelona i el difícil període intermedi de la guerra espanyola, treballant a la farmàcia del seu pare, ens el porten als estudis superiors, que va cursar a Barcelona mateix. Entre els seus condeixebles, de batxillerat o de carrera universitària, figuren Oriol BOHIGAS, Josep M. MARTORELL, Carles BAS,

Josep M. CASTELLS,... i també va coincidir poc o molt amb altres personatges ben coneguts, com és ara Pere MONTSERRAT i Oriol RIBA. Entre els seus mestres universitaris hi hagué Prudenci SERÓ i NAVÀS, Lluís SOLÉ i SABARÍS i Francesc PARDILLO i VAQUER. Fora de la Universitat rebé el mestratge de Pius FONT i QUER, de qui sempre s'ha volgut sentir deixeble. P. Font havia estat en contacte regularment amb J. BRAUN-BLANQUET, el fundador de l'escola sigmatista per a l'estudi de la vegetació, que tanta embranzida va prendre inicialment i que s'ha anat estenent cada cop més. La pretensió de Braun que Font Quer s'impliqués en la fitocenologia no va tenir èxit, tot i que aquest va fer-hi alguna incursió esporàdica (FONT QUER, 1954). Però Font va participar en l'organització de la campanya de la SIGMA a Catalunya, l'any 1934, i fou ell qui, l'any 1947, posà en contacte l'eminent fitocenòleg amb O. de Bolòs, convençut que deixava en bones mans l'estudi de la vegetació del nostre país (vegeu FONT QUER, 1963).

O. de Bolòs acabà la carrera l'any 1947 i obtingué la llicenciatura en Ciències, Secció de Naturals, per la Universitat de Barcelona el febrer de 1948. Amb el títol a la mà, emprengué oficialment el camí de la recerca científica, apadrinat per M.T. LOSA (de fet, ja havia treballat anteriorment com a botànic amb el seu pare), i va aconseguir el títol de doctor en Ciències, Secció de Naturals, per la Universitat de Madrid (l'única que, llavors, podia jutjar aquests estudis) el juny de 1950. La seva tesi doctoral versava sobre la vegetació del Montseny.

Aviat va iniciar la seva carrera docent. Va ocupar, successivament, les places d'adjunt i ajudant de la Universitat de Barcelona, de l'octubre de 1949 al desembre de 1952; i el maig de 1953 va accedir –substituint el seu antic mestre P. Seró– a la càtedra de “Fitografía y Ecología vegetal” que va regentar fins a la seva jubilació, l'octubre de 1989. A partir d'aquesta data passà a la condició de professor emèrit contractat, fins a final del curs 1995-1996. Va exercir com a Vicerector de Recerca de la nostra universitat des de gener de 1978 a juliol de 1984.

La seva relació formal amb l'Institut Botànic de Barcelona va començar en treballar-hi com a col·laborador científic del “Consejo Superior de Investigaciones Científicas”, des del novembre de 1951 al juny de 1953. Més tard, va ocupar el càrrec de conservador tècnic de l'Institut Botànic, entre el juny de 1965 i el març de 1967, i va ser-ne director des del març de 1965 fins al febrer de 1984.

Casat amb Margarida MASCLANS, esdevingué gendre del botànic Francesc MASCLANS i GIRVÈS. Tant l'una com l'altre han col·laborat amb ell en diverses tasques botàniques.

Forma part, o n'ha format, de diversos organismes i institucions científics. Sense voler anomenar-los tots, assenyalaré que és membre de la *Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona* des de 1963; el 1964 entrà a formar part del comitè directiu de la “*Station Internationale de Géobotanique Méditerranéenne et Alpine*” de Montpeller, i el mateix any fou nomenat membre de la *Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans*; des de 1990 és membre del *Consell de Protecció de la Natura*, de la Generalitat de Catalunya,...

Pertany a nombroses societats científiques, com és ara la *Institució Catalana d'Història Natural*, la *Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural*, la *Societat*

Catalana de Biologia, la *Societat Catalana de Geografia*, la “*Asociación Española de Fitosociología*”, etc. És, o ha estat, membre de les comissions de redacció o d'assessorament de, pel cap baix, catorze revistes, del país i de fora.

Entre les distincions que li han estat atorgades figuren la *Medalla Narcís Monturiol* al mèrit científic (1982) de la Generalitat de Catalunya, la *Medalla d'argent d'OPTIMA* (“Organization for the Taxonomic Investigation of the Mediterranean Area”), conjuntament amb J. Vigo (1986), per la publicació del primer volum de la Flora dels Països Catalans, la *Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya* (1993) i el *Premi Fundació Catalana per a la Recerca* (1994).

La docència

Ja he dit, en parlar de la seva trajectòria personal, que el doctor Bolòs ha estat professor de la Universitat de Barcelona des del 1949, quan va entrar-hi com a adjunt. Fins al final de la seva contractació com a professor emèrit, el 1996, s'han escolat, doncs, quaranta-set anys; un període dilatadíssim, al llarg del qual han passat –hem passat– per les seves classes moltes fornades de biòlegs, comprenent-hi, és clar, molts dels qui ara exercim de botànics professionals a Catalunya.

Em penso que reflecteixo una opinió general si dic que els seus alumnes hem valorat sobretot la seva competència i el seu estil, a la vegada seriós i planer, de fer-nos assequibles els coneixements botànics. En el cas de les matèries relacionades amb les plantes vasculars i amb la geobotànica, quedava ben patent que ens transmetia, a través d'una exposició calmada i reflexiva, els resultats d'una feina viscuda intensament i d'una visió intel·lectual molt meditada. Vull assenyalar, d'altra banda, que procurava d'atansar els alumnes tant com podia als fets concrets i a les situacions reals; quan els cursos universitaris no estaven massificats com ara, de tant en tant combinava en una mateixa lliçó els aspectes teòrics i pràctics de l'assignatura, tal com havia fet el doctor Font Quer. A part que sovint havia conduït grups de treball de camp, i que en els darrers anys solia enfocar els cursos de doctorat com a ensenyament impartit sobre el terreny mateix.

Entre els seus doctorands figuren noms tan coneguts com els de Josep Vives –el primer que va llegir la tesi sota direcció seva– Maria Àngels Cardona, Jaume Terradas, Antoni Escarré, Xavier Llimona, Ramon Folch, Ramon M. Masalles o Lleonard Llorens (i me'n deixo uns quants altres al tinter, començant per mi mateix).

Cal destacar, com a un aspecte particular del seu mestratge, l'interès a propiciar que els seus deixebles obrissin camps científics poc fressats entre nosaltres, per tal de cobrir les línies de recerca botànica que considerava més valuoses o més prometedores, una preocupació que ell mateix ha reflectit en les seves anàlisis de la ciència de les plantes a casa nostra (vegeu, per exemple, BOLÒS, 1969, 1995). Al seu impuls o a la seva insistència es deuen, posem per cas, el desenvolupament entre nosaltres dels estudis sobre biosistemàtica, ecologia de les comunitats, líquenologia o palinologia.

L'obra científica d'Oriol de Bolòs

A. Descripció de la vegetació

Ja he assenyalat més amunt que O. de Bolòs va ser introduït en l'estudi de les comunitats vegetals pel fundador de l'escola sigmatista, J. Braun-Blanquet. S'hi va posar a treballar molt aviat. L'any 1948 van aparèixer ja els seus primers estudis fitocenològics: sobre la Sauva Negra (1948a) i sobre la fageda de Jordà (1948b). El 1950 va publicar, juntament amb el seu pare, una obra extensa, la "*Vegetación de las comarcas barcelonesas*" (A. BOLÒS & O. BOLÒS, 1950), la qual, a part d'un catàleg florístic, conté un estudi de les comunitats vegetals dut a cap bàsicament o enterament per ell. Aquest mateix any 1950 surt un estudi fitocenològic sobre les muntanyes de la província de Tarragona (BRAUN-BLANQUET & BOLÒS, 1950), fruit de la seva primera col·laboració amb el pare de la Fitocenologia, qui, l'any 1947 i a instàncies de P. Font, va visitar diverses zones de Catalunya (Cardó, Montseny, etc.). Però l'obra més important feta per Bolòs en col·laboració amb aquest geobotànic suís fou l'estudi de la vegetació de la part mitjana de la depressió de l'Ebre (BRAUN-BLANQUET & BOLÒS, 1958). Bolòs va treballar alguna altra vegada en companyia de Braun, si més no l'any 1962, en ocasió d'una campanya pel nord-est de Catalunya (la Garrotxa, Banyoles,...) en què jo mateix vaig participar com a aprenent.

Les exploracions fitocenològiques (i florístiques) de Bolòs s'han anat desenvolupant regularment, i han abraçat, principalment, les illes Balears i una franja del territori catalano-valencià que va des de la muntanya mitjana nordoriental fins al Baix Segura i que inclou els altiplans centrals catalans, les contrades marítimes i les serralades catalanídiques. També ha fet, però, incursions als Pirineus (sobretot els catalans) i a d'altres zones, properes o llunyanes, com és ara la serra d'Albarrassí, Múrcia, Andalusia oriental, les muntanyes carpetanes, l'illa de Cefalònia o el Brasil. Sembla clar que, en el seu propòsit d'estudiar bàsicament la vegetació dels Països Catalans, va orientar-se primordialment vers les Illes i les àrees mediterrànies de Catalunya i València, que podien proporcionar més novetats, ja que, en iniciar les seves exploracions eren pràcticament una "terra incògnita" en l'aspecte fitocenològic. Les comarques occidentals de Catalunya podien considerar-se, en bona part, una prolongació de la seca depressió ibèrica, estudiada amb Braun-Blanquet, i els Pirineus disposaven ja d'una base descriptiva valuosa amb el modèlic treball de BRAUN sobre la part oriental de la serralada (1948). És a dir, que aquests dos territoris, tot i oferir força camp per a l'exploració, no semblaven poder donar grans sorpreses. Val a dir que, a partir de la dècada dels cinquanta, també G. LAPRAZ, establert a Barcelona com a professor del Liceu francès, va emprendre l'exploració de les terres catalanes, de primer sobretot en el camp de la flora, però aviat en l'estudi de la vegetació.

Alguns resultats de les recerques fitocenològiques de Bolòs han estat publicats (de vegades en col·laboració amb altres autors) en forma de comentaris més aviat breus sobre zones o comunitats concretes: la roureda del Pla d'Olot (A. BOLÒS & O. BOLÒS, 1951), els arrossars (BOLÒS & MASCLANS, 1955), la vegetació

del Montgó (1956a), la vegetació glareícola (1974), l'illa de Cabrera (BOLÒS *et al.*, 1976), la vorada de bosc (1980a), les vernedes del Montseny (1980b), la roureda acidòfila (1988a), el bosc mesòfil de les muntanyes catalanídiques septentrionals (BOLÒS *et al.*, 1993), etc.

Una altra part dels resultats ha estat publicada en forma de notes breus, agrupades sota els títols genèrics de "*De vegetatione notulae*" (cinc publicacions entre 1956 i 1993) i "*De vegetatione valentina*" (tres articles entre 1958 i 1979).

Cal esmentar encara algunes revisions, poc o molt extenses, de grups sin-taxonòmics: els boscos caducifolis humits dels Pirineus catalans (1973a), l'aliança *Aphyllanthion* (1976a), la brolla calcífuga (1983a),...

Dins aquest repàs abreujat de les aportacions de Bolòs a la fitocenologia descriptiva, he deixat per al final les monografies i les obres més globals, entre les quals trobem publicacions de molt de pes.

Deixant de banda els dos estudis ja esmentats al començament d'aquest apartat —el de les comarques barcelonines, elaborat en col·laboració amb el seu pare, i el de la depressió mitjana de l'Ebre, fet amb Braun-Blanquet— cal citar, com a més complets, els treballs sobre la vegetació de: la Selva i la Plana de Vic (1959), l'illa de Mallorca (BOLÒS & MOLINIER, 1959), la regió barcelonina (1962a; ampliació, parcialment, del treball de 1950), les contrades marítimes de Catalunya i del País Valencià, del Llobregat vers el sud (1967; treball enunciat amb un títol geogràficofluvial —passeu-me l'adjectiu— poc o molt eufemístic i, curiosament, imitat després per altres botànics del país), l'illa de Menorca (BOLÒS *et al.*, 1970), el Montseny (1983b), l'àrea corresponent al full cartogràfic 33, Banyoles (BOLÒS & MASALLES, 1983) i el conjunt de les illes Balears (BOLÒS, 1996b). I hi hauríem d'afegir, encara, altres descripcions fitocenològiques, més parcials o dedicades a àrees no tan extenses, com són les referents a la Catalunya mitjana (1956b), la Vall d'Aran (1958), la Serreta Negra de Fraga (1973b), les illes Pitiuses (BOLÒS & MOLINIER, 1984), les illes Medes (BOLÒS & VIGO, 1984a), el territori auso-segàrric (1996a) o Cefalònia (BOLÒS *et al.* 1996).

B. Síntesis generals sobre vegetació

A part dels treballs bàsicament descriptius, O. de Bolòs ha donat sovint visions sintètiques de la vegetació i, de manera regular, ha presentat esquemes referents a la sistemàtica de les comunitats.

Moltes de les obres esmentades a l'apartat precedent inclouen conspectes sin-taxonòmics, que m'estalvio de detallar. Sí que cal esmentar expressament, en canvi, la sinopsi de les comunitats vegetals que es troba al primer volum de la *Flora dels Països Catalans* (BOLÒS & VIGO, 1984b) —publicada a l'avançada per R. FOLCH (1981)— i la de la *Flora Manual dels Països Catalans* (BOLÒS *et al.*, 1990), aquesta darrera més simplificada. Com també la síntesi de les grans unitats tipològiques de la vegetació de l'Europa occidental (BOLÒS, 1968), en què, aplicant criteris fisiognòmics, proposa els tàxons de rang superior (divisions) que englobarien les diferents classes sin-taxonòmiques.

Resseguint cronològicament, des de les primeres publicacions fins a les més

recents, els diversos esquemes tipològics dreçats per Bolòs, queden patents els criteris generals que aplica i el sentit i l'abast de les modificacions que hi ha anat introduint. Resulta evident que adopta visions integradores i que no accepta ni proposa canvis fàcilment. Al meu parer, aquesta concepció sintètica de la sintaxonomia i la cautela davant de les innovacions tenen, si més no, la virtut d'evitar la proliferació d'esquemes provisionals i la selva de noms efímers amb què ens obsequien altres fitocenòlegs i que, sigui dit de passada, no fan cap bé al prestigi i a l'acceptació general de la sintaxonomia. Val a dir que les provatures estantisses i la confusió nomenclatural són típiques de les fases postinicials de totes les classificacions. Em fa la impressió que O. de Bolòs, que coneix prou bé aquesta mena de problemes en la sistemàtica de les plantes, davant la proposta d'innovacions adopta –mentre les raons dels canvis no tinguin fonaments molt sòlids– el criteri pràctic de no embolicar la troca.

C. Estudi del paisatge i cartografia de la vegetació

Aquests dos aspectes representen una extensió lògica, si no necessària, de la descripció de les comunitats vegetals. Les principals obres descriptives d'O. de Bolòs, especialment els estudis territorials i les revisions, comprenen també alguna mena d'anàlisi del paisatge. Aquest és el cas, per exemple, dels estudis sobre la Vall d'Aran (1958), la part mitjana de la depressió de l'Ebre (BRAUN-BLANQUET & BOLÒS, 1958), la Selva i la Plana de Vic (1959), les illes Balears (BOLÒS & MOLINIER, 1959; BOLÒS et al, 1970; BOLÒS & MOLINIER, 1984), el Montseny (1983b),... i especialment la monografia sobre el paisatge barceloní (1962a).

La darrera obra esmentada inclou, no solament l'anàlisi concreta del territori en qüestió, sinó també reflexions genèriques sobre la interpretació del paisatge. Aquesta incursió en el camp de la Fitotopografia teòrica va ser, tot seguit, represa i completada brillantment per Bolòs en el seu discurs de recepció a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, titulat "*Botánica y Geografía*" (1963). La solidesa i la importància d'aquest treball no van tenir, incomprensiblement, gaire ressó, ni tan sols entre els geobotànics espanyols, els quals no podien pas deixar de banda l'assaig. Tot just ara, transcorreguts gairebé trenta anys, aquesta obra no comença de rebre un xic de la consideració que es mereix. Les idees bàsiques desenvolupades en aquell assaig han estat recollides, i parcialment ampliades per Bolòs mateix, en articles posteriors (BOLÒS & MOLINIER, 1984; BOLÒS, 1984).

L'autor ha publicat, encara, a part dels estudis descriptius, diverses síntesis explicatives del paisatge vegetal de grans àrees. Podem esmentar en aquest respecte els treballs sobre la distribució geogràfica de les clímax a Catalunya (1954), la vegetació de la Catalunya mitjana (1956b, ja citat més amunt), les zones de vegetació de Catalunya (1957), els estatges de vegetació als Pirineus (1965a) o el capítol dedicat a Catalunya i la depressió de l'Ebre dins el volum de vegetació d'Espanya (1987).

Un caràcter especial tenen les visions sintètiques que ha donat sobre els sòls i la vegetació de Catalunya (1960) i dels Països Catalans (in RIBA et al.; BOLÒS, 1979a), incloses dins d'obres geogràfiques d'abast general. Adreçades al

gran públic, aquestes síntesis tenen la virtut d'ésser científicament rigoroses, molt ben estructurades i, a la vegada, escrites en un llenguatge planer, ben diferents de les exposicions enfarfegoses i plenes de tecnicismes evitables que trobem, algun cop, en obres d'aquesta mena. També al volum introductori d'ORCA (1985b) figura una síntesi geobotànica sobre els Països Catalans.

Esmentaré, finalment, una altra mena d'estudis que fan referència, de prop o de lluny, als territoris fitogeogràfics, i que podríem considerar a cavall entre la Fitotopografia i la Corologia. En són exemples: la comparació entre la vegetació muntanyenca de Mallorca i de la València meridional (1965b), les consideracions sobre els territoris submediterrani i carpetano-atlàntic a la península Ibèrica (1985a) i un breu assaig sobre bioclimatologia i geografia botànica (1989), aquest dos darrers a penes tinguts en compte entre els fitocenòlegs espanyols.

De caire més geogràfic és la seva proposta de divisió dels Països Catalans en territoris fisiogràfics (1975), la qual ha estat recollida regularment en obres posteriors i adoptada de manera força general, si més no pels botànics catalans. Cal dir que alguns autors han interpretat, erròniament, aquesta proposta com a una divisió fitogeogràfica. Bolòs mateix (1989) ha desmentit aquesta falsa interpretació; i alhora ha justificat la seva postura (potser massa prudent) de no voler definir àrees fitogeogràfiques mentre i tant hom no disposi de més coneixements de base. Vull remarcar que l'esquema fisiogràfic de Bolòs supera, de molt, altres divisions territorials anteriors (sovint massa decantades vers la geomorfologia) i que la seva utilitat depassa clarament el camp de la fitogeografia.

Pel que fa a la cartografia de la vegetació, Bolòs va interessar-s'hi de bona hora. Ja l'any 1948 va tenir un ajut del C.S.I.C. per aixecar un mapa a escala 1:20.000 de la zona de Sils, mapa que no ha estat pas publicat. Entre els anys 1963 i 1966 el mateix organisme oficial va posar sota direcció seva un projecte de cartografia de la vegetació d'Espanya a escala 1:200.000, que va cobrir tot Navarra, la província de Saragossa i nombroses àrees de la resta d'Aragó i de Catalunya.

En les obres geogràfiques generals esmentades més amunt (BOLÒS, 1954, 1957, 1960 i 1979a) ha inclòs mapes esquemàtics, a petita escala, dels dominis de vegetació a Catalunya i als Països Catalans (documents que alguns altres autors han utilitzat, més tard, introduint-hi petits canvis).

Deixant de banda aquests i altres mapes a petita escala, les cartes de vegetació publicades per Bolòs cobreixen els territoris següents: la "regió" barcelonina (BOLÒS & VIGO, 1962, in BOLÒS, 1962), a escala 1:50.000; el massís del Montseny, a escala 1:50.000, inclòs en l'estudi de vegetació ja esmentat (1983b); el full 33, Banyoles, del mapa de vegetació de Catalunya a escala 1:50.000 (BOLÒS & MASALLES, 1983); Navarra, a escala 1:400.000 (BOLÒS *et al.*, 1986).

Actualment és responsable del projecte de l'I.E.C. *Flora i cartografia de les plantes i la vegetació*, que es proposa –en col·laboració amb l'Institut Cartogràfic de Catalunya– de publicar el mapa de vegetació de Catalunya a escala 1:250.000 (ja iniciat temps enrere sota el patrocini de la Diputació de Barcelona) i de continuar la sèrie 1:50.000. Cal fer constar que Bolòs ha aportat al *Grup de Geobotànica i Cartografia de la Vegetació*, de la Universitat de Barcelona, els seus materials

cartogràfics inèdits, els quals han de passar, a termini mitjà, a incorpora-se a la sèrie esmentada.

D. Treballs florístics i taxonòmics

Seguint la trajectòria dels seus mestres i predecessors, O. de Bolòs va treballar, ja des de bon començament, en florística i en taxonomia de les plantes vasculars. De tota manera, com que la seva vocació el decantava sobretot vers el camp de la fitogeografia, en principi es va ocupar amb preferència dels aspectes més pròpiament florístics i corològics.

Des de l'any 1947, en què va redactar unes primeres notes florístiques, ha anat publicant espaiadament ressenyes breus sobre aquest aspecte de la botànica. Però també ha dreçat alguns catàlegs territorials. El primer estudi sobre la regió barcelonina (A. BOLÒS & O. BOLÒS, 1950) inclou un catàleg florístic que, tot i haver estat elaborat –segons ell ha dit més d'un cop– pel primer firmant de l'obra, segur que conté també aportacions seves; així ho fan suposar, si més no, les dades fitocenològiques que hi figuren per a cada planta. Més tard han aparegut una relació de tàxons observats a la Serreta Negra de Fraga (1973b) i els catàlegs de les illes Medes (BOLÒS & VIGO, 1984a), del Montseny (BOLÒS *et al.*, 1986), del quadrat 31T DG 66, Santa Pau (O. DE BOLÒS & A. DE BOLÒS, 1987) i del quadrat 31T CF 79, la Llacuna (BOLÒS & M. MASCLANS, 1990).

Més valuoses són les seves aportacions a la corologia de les plantes. En aquest respecte cal esmentar, primer de tot, alguns estudis de caràcter genèric, com és ara els referents a les plantes estepàries de la península Ibèrica (1951a), a l'element eurosiberià a les serres litorals catalanes (1951b), als grups corològics de la flora balear (1958c) o a la flora del Montseny (1986).

I vull remarcar la seva feina en el camp de la cartografia corològica. A part de col·laborar en obres d'altres autors –per exemple, com a revisor per a la península Ibèrica en els atles de MEUSEL *et al.* (1964, 1978)–, ell mateix ha dreçat una gran quantitat de mapes de distribució de les plantes. A la *Flora dels Països Catalans* (BOLÒS & VIGO, 1984, 1990, 1996) figuren, per a cada tàxon, dos mapes de distribució, l'un concernent el territori estudiat, i l'altre Europa i les terres properes, mapes que han estat molt ben acollits per la majoria de botànics europeus. Al pròleg del primer volum de l'obra consta que aquests mapes són deguts als dos signants i a R. Folch. Cal dir que aquest darrer va treballar-hi durant una breu fase inicial, i que el segon firmant (J. Vigo) hi ha tingut més que res el paper de fornidor de dades relatives als Països Catalans; de manera que, si més no els mapes d'Europa i voltants, són mèrit principal del primer autor.

En la mateixa línia, cap a l'any 1965 Bolòs va endegar un projecte de cartografia en retic de la flora vascular dels Països Catalans, prenent com a base les coordenades Lambert. Les dades reunides no varen ser publicades, sobretot perquè hom va veure aviat la conveniència d'adoptar com a sistema de referència la projecció UTM ("Universal Transverse Mercator"), més generalment utilitzada per a dreçar mapes de distribució d'organismes. Finalment, l'any 1982, es va constituir, dins la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, l'*Organització per a la*

Cartografia de les plantes vasculars dels Països Catalans (ORCA), sota la direcció del doctor Bolòs. Es va publicar un primer volum introductori (BOLÒS, 1985b) i es va iniciar l'*Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans*, en el qual col·laboren regularment una cinquantena de botànics de tot el territori, com també la sèrie de *Catàlegs florístics locals*, dedicats cadascun a un quadrat UTM de 10 quilòmetres de costat. Amb el temps, el projecte va fondre's amb el d'un Banc de Dades, iniciat per qui això signa i després desenvolupat per X. Font (ja sota els auspicis del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya); paral·lelament es van automatitzar els processos d'elaboració dels mapes, gràcies al treball conjunt de X. Font i X. Pons.

En el camp estrictament florístic (i taxonòmic), la gran aportació de Bolòs ha estat la *Flora dels Països Catalans*, ja esmentada més amunt. Aquesta obra té uns precedents llunyans en els projectes de Font Quer, que havia planejat de redactar una flora de la Mediterrània occidental i que, constret per les desgraciades circumstàncies que van afectar la seva vida, hagué de pensar en altres empreses menys ambicioses. Al final, el doctor Font Quer va assumir, sota els auspicis de l'I.E.C, d'elaborar una flora dels Països Catalans i, com a fase prèvia, un compendi de la flora de Catalunya, que havia de posar al dia i complementar la flora de CADEVALL (1913-1937). De l'obra més general, se'n va publicar solament el fascicle corresponent al gènere *Scabiosa* (FONT I QUER, 1950). D'altra banda, Font Quer va deixar redactada, quan la mort el va sorprendre, una petita part del compendi de la flora de Catalunya.

Desaparegut el doctor Font Quer, Bolòs va sentir-se impel·lit a assumir els projectes d'aquell. L'any 1965 van sorgir les condicions propícies per pensar seriosament a engegar una obra florística; considerats diversos plantejaments, hom va decidir finalment de redactar una flora dels Països Catalans, semblant a la iniciada per Font, bé que amb més informació sobre l'ecologia i la distribució dels tàxons. Establerts definitivament els criteris a seguir, el doctor Bolòs es va posar a la feina, amb l'ajut de qui això escriu. A hores d'ara, n'han estat publicats tres volums, i el quart, i darrer, es troba gairebé enllestit. Vull manifestar expressament que el pes i l'orientació de l'obra recauen sobre el doctor Bolòs. Les meves comeses han estat bàsicament la recerca bibliogràfica, la redacció dels primers esborranys del text i el control de l'edició; i que consti que la meua col·laboració, per modesta que hagi estat, em fa sentir plenament satisfet.

Exposades, resumidament, la gestació i l'elaboració de la *Flora dels Països Catalans*, em penso que no cal aplicar-me gaire a ponderar la importància i el valor de l'obra, reconeguts, tant per part de la majoria de botànics europeus com per organitzacions i institucions oficials. Partint d'una anàlisi crítica de totes les dades aplegades a la bibliografia i a les col·leccions d'herbari, i sumant-hi l'experiència personal dels autors, hom ha volgut arribar a una visió sintètica, tant completa com fos possible, de la flora del territori. El tractament taxonòmic, tot i essent molt integrador i relativament allunyat dels criteris ara en voga, distingeix detalladament la complexa variabilitat de les plantes, cosa que ha estat reconeguda fins i tot pels qui no veuen amb bons ulls l'esquema adoptat. Les dades sobre

l'ecologia i la corologia dels tàxons, complementades amb mapes de distribució, han estat considerades en el món botànic com a summament valuoses.

La *Flora Manual dels Països Catalans* (BOLÒS *et al.*, 1990; segona edició 1993) ha estat una derivació de l'obra precedent; adreçada a un públic més ampli, ha vingut realment a omplir un buit. Representa una versió abreujada de la *Flora dels Països Catalans*, feta a partir dels tres primers volums d'aquesta obra, ja llestos quan se'n va emprendre la redacció, i d'un primer avanç, elaborat expressament, del volum quart. Ha tingut una gran acceptació, no solament entre els ensenyants, els alumnes i els aficionats, sinó també entre els botànics professionals.

Pel que fa al camp de la taxonomia en particular, Bolòs ja hi havia esmerçat des de l'inici alguns esforços; però ha estat la preparació de la *Flora* allò que l'ha obligat a implicar-s'hi més profundament. D'aportacions taxonòmiques, se'n troben sobretot a aquesta obra mateixa; però a la resta de la bibliografia de Bolòs figuren també diversos articles que hi són dedicats (vegeu, per exemple, BOLÒS & FONT QUER, 1962; BOLÒS, 1969b; BOLÒS & VIGO, 1974,...).

Encara caldria esmentar que Bolòs ha col·laborat en obres florístiques d'altres autors, com és ara el catàleg de les plantes vasculares d'Espanya (HEYWOOD, 1961) o la "*Flora Europaea*" (TUTIN *et al.*, 1964-1980).

E. Gestió i protecció del medi natural

Ja he dit més amunt que O. de Bolòs va interessar-se de bona hora per la salvaguarda del patrimoni natural i la gestió del territori. Des de 1959 ha publicat, en editorials científiques o en revistes per al gran públic, desenes d'articles sobre aquesta mena de temes (valor dels espais naturals, problemes del medi natural, política forestal, els incendis, les repoblacions, etc.).

L'any 1969 va organitzar, juntament amb el doctor R. Margalef i la doctora M. de Bolòs, un simposi sobre la conservació de la biosfera, que fou una de les primeres reflexions públiques que sobre aquest tema van fer-se a casa nostra; la ponència presentada per Bolòs a aquest simposi figura al recull corresponent (BOLÒS, 1970). Dels altres treballs apareguts en publicacions científiques podem esmentar, per exemple, un document publicat pel C.S.I.C. que analitza amb un cert detall el tema de la conservació de la natura (BOLÒS, 1973c), un assaig sobre els problemes del bosc mediterrani (BOLÒS, 1982a) o unes consideracions més recents sobre els espais naturals (BOLÒS, 1993).

No puc deixar de fer constar l'aportació del doctor Bolòs al *Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans* (FOLCH secr. red., 1976) en què hi té quatre apartats relatius a qüestions generals (redactats per ell sol o en col·laboració) i una trentena de ressenyes sobre zones amenaçades o conflictives (moltes d'escrites enterament per ell). També assenyalaré la intervenció que va tenir en la gestió del document universitari que recull les propostes per a l'ordenació de l'espai i la gestió dels recursos naturals als Països Catalans (DIVERSOS, 1979). Aquest document fou elaborat per nou departaments dels àmbits de Biologia, Geologia i Geografia, de les universitats de Barcelona, Bellaterra i Girona, i tramès als polítics i als grups amb poder de decisió o d'influència en aquests assumptes.

Però el doctor Bolòs, no solament ha reflexionat sobre els valors del patrimoni natural, els ha tractats científicament, ha divulgat la importància de la conservació del medi i ha opinat sobre la gestió del territori, sinó que ha fet part, i en fa, d'organismes oficials relacionats amb aquests temes, ha assessorat o aconsellat els poders públics i s'ha implicat directament, com a ciutadà, en la lluita per un ús racional de la natura.

Els articles que sobre aquests temes ha publicat es troben a l'abast de qualsevol. L'assessorament i els consells adreçats a l'administració o als organismes polítics, potser no sempre ben acceptats o no sempre assumits, deuen haver ajudat, si més no, a estendre per les esferes del govern la valoració del patrimoni natural i la conveniència d'una gestió del territori respectuosa amb el medi. La seva implicació en la defensa de la natura li ha suposat dedicació, maldecaps i, fins i tot, algunes conseqüències desagradables per a ell i per a la seva família.

F. Terminologia científica i llenguatge botànic

L'interès del doctor Bolòs per la terminologia botànica ve també de lluny. Poc després de doctorar-se va col·laborar en el "*Diccionario de Botánica*" (FONT QUER, 1953), com a encarregat de la part corresponent a la "Fitosociologia".

A partir de llavors, les seves aportacions en aspectes lingüístics ha estat regular. Com a assessor (i, eventualment, redactor) dels articles de Botànica de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (CARBONELL/CARRERAS dirs., 1969-1980) va tenir un paper decisiu en la sanció i la fixació de termes botànics, no solament dels pròpiament científics sinó també dels extrets del llenguatge popular, com són els noms de plantes i els col·lectius de comunitats vegetals en català. I aquesta labor l'ha perllongada a través d'altres obres, com, per exemple, la reedició i actualització de la *Iniciació a la Botànica* de FONT QUER (1979), la traducció al català de l'obra *Vegetació i climes del món*, d'H. WALTER (1976), per a la qual va confeir un *Índex alfabètic i glossari* en què fixa i defineix un grapat de termes, o la seva col·laboració en el nou *Diccionari de la llengua catalana* (I.E.C., 1995).

Particularment interessants són els seus treballs dedicats específicament a la lexicologia (BOLÒS, 1971, 1979b, 1985c), ja que hi exposa les seves idees i els seus criteris sobre el llenguatge de la botànica. En el primer (1971) fa, a més, un repàs de la formació del llenguatge botànic català. Vegeu, en aquest mateix volum, l'article de VALLÈS, RIERA i CABRÉ, que analitza les aportacions del doctor Bolòs a la terminologia científica catalana.

En el camp del lèxic castellà, a la intervenció de Bolòs en el "*Diccionario*" de Font Quer a dalt esmentat, cal afegir-hi les comeses de traductor del "*Tratado de Botánica*" de STRASBURGER *et al.* (edicions cinquena, sisena i setena; 1960, 1974 i 1986, respectivament) i de col·laborador del "*Diccionario de términos científicos y técnicos*" (MCGRAW-HILL, BOIXAREU, 1981).

G. Altres aportacions

Els apartats precedents m'han servit per glossar l'activitat científica del doctor Bolòs i referir-hi la seva obra. De totes maneres, algunes de les publicacions de l'homenatjat no encaixen gaire dins l'esquema classificatori que m'he imposat. I com que no sempre són treballs secundaris, crec que n'he de deixar, ni que sigui molt breument, alguna mena de constància.

Esmentaré, simplement, les seves reflexions sobre la situació dels estudis botànics a casa nostra (1969a, 1995), diverses notes biogràfiques o històriques, com és ara les referents a P. Font i Quer (A. DE BOLÒS & O. DE BOLÒS, 1968; O. DE BOLÒS, 1988b, 1992), al seu pare (1979c) o a J. Braun-Blanquet (1982b, 1985d), ressenyes bibliogràfiques diverses i articles de divulgació científica.

A manera de cloenda

Al llarg dels comentaris a les aportacions científiques del doctor Bolòs, he fet referència a una setantena d'obres seves, aquelles que he considerat més rellevants o les que venia a tomb d'especificar seguint el fil del discurs. Aquest nombre no representa, però, ni la meitat de totes les que ha publicat, que a hores d'ara ultrapassen els dos centenars. De totes maneres, estic convençut que la mostra és prou representativa i que haurà servit per donar una visió ajustada de la gran quantitat de feina duta a terme per l'homenatjat, dels camps en què ha treballat i de la importància dels resultats obtinguts.

Amb aquest repàs de l'obra científica i docent de l'homenatjat, el lector poc introduït en els temes de la botànica haurà descobert qui és i què ha fet el doctor Bolòs. Els qui han seguit poc o molt la seva trajectòria hauran comprovat que la seva contribució al desenvolupament científic és tan gran com ja intuïen o com ja coneixien directament. Uns i altres s'hauran adonat –n'estic segur– que la valoració prèvia que he fet al començament no és, ni gens subjectiva ni gota exagerada.

Consideracions personals

En aquest darrer apartat vull fer algunes consideracions, breus i bon xic personals, sobre com veig jo el doctor Bolòs i què ha representat per a mi i per als que, prop seu, ens hem endinsat pels camins de la botànica.

D'antuvi diré que la influència del doctor Bolòs sobre els que l'hem envoltat ha estat, bàsicament, l'eficàcia de l'exemple. Per part meua, una de les qualitats que més he valorat en ell és la seva gran capacitat de treball, sota una aparença de formigueta que va fent sense gaire presses. Una de les frases que més li he sentit a dir davant de tota mena de comeses és allò de "farem el que podem". En boca d'una altra persona, l'expressió em suggereix una cosa així com "no confiis que arribem gaire lluny", o fins i tot la pietosa resignació del "que Déu hi faci més que nosaltres". Ara, tinc ben comprovat que, si la diu ell, la interpretació de la frase és, més aviat, "podrem fer tot el que calgui" o "farem més del que s'imaginem".

I he comprovat també que, quan empen una feina, s'hi compromet del tot i hi treballa incansablement. Era ben jove –com comenta FONT QUER (1963)– quan va interessar-se per l'estudi de la vegetació. No em costa gens d'imaginar que, en conèixer Braun-Blanquet, se sentís poderosament atret per la lucidesa intel·lectual i l'entusiasme del fundador de l'escola de la SIGMA, de qui es reconeix deixeble i envers el qual ha conservat sempre una veritable veneració. Introduït de primera mà en el mètode sigmatista, va decidir, amb l'esperit i la fe dels exploradors de mons inconeguts, d'emprendre l'estudi de la vegetació de les terres catalanes i s'hi va abocar de ple, amb un esforç i una dedicació fora mesura. Tothom qui ha treballat amb ell al camp sap com resta d'absorbit per la feina. Quantes vegades, quan hom acudia a la primera cita matinal, encara no ben deixondit, no apareixia el doctor Bolòs ja de tornada de fer els primers inventaris del dia! I quan el sol ja era a dalt de tot, pla que era cas de tenir cap pressa per dinar! Jo, que sempre he tingut el rellotge de l'estómac espatllat, no hi patia gens; però d'altres companys, tot i que sovint aguantaven tant com podien, anaven adquirint progressivament el malhumor visatge dels afamats fins que em pregaven –o jo ja endevinava– que s'havia de començar a insinuar alguna cosa. Tampoc no calia fer gaire cas del caient de la tarda, per tal d'aprofitar al màxim les hores de llum. El problema era que, si el camí era gaire llarg, et podies trobar travessant la “sierra de Grillemona” gairebé a mitja nit i sense sopar, o havent de dormir a redós de quatre boixos en alguna afrau dels Ports de Tortosa; i això malgrat que el seu pare, que prou el coneixia, feia estona que advertia del perill de “quedar fracassats”. Aquesta implicació absoluta en la feina era una decisió presa ben conscientment. Recordo que una vegada em va ponderar com a norma d'actuació aquella màxima de Goethe, que jo ja coneixia i que sempre m'havia impressionat: “Qualsevol cosa que facis, fes-la com si d'allò en depengués la salvació de la humanitat. Perquè, al capdavant, en depèn”. Puc dir, de passada, que aquesta és una consigna que voldria que fessin seva els qui vénen darrere meu?

Una altra de les virtuts que li reconeix tothom és una constància a prova de canonades, constància que avala la saviesa popular de la dita “de mica en mica s'omple la pica”. Quan determina de fer alguna cosa, no abandona l'empresa fins que arriba a un resultat que ell considera satisfactori. I si no, quant de temps haurà suposat l'elaboració de la *Flora dels Països Catalans*, des de la seva fase embrionària de l'any 1965? Amb problemes editorials al començament, amb entrebancs d'impressió gràfica més d'un cop,...i sempre sense ajuts institucionals ni fonts de finançament, si no és el compromís de la Fundació Jaume I d'assumir-ne l'edició. Fins i tot si deixa la feina una temporada –i aquí podeu posar-hi setmanes, mesos, anys,...– continua mantenint el fil als dits sense tallar-lo. Per mostra un retall. La seva tesi sobre el Montseny fou presentada l'any 1950. Immediatament va col·laborar amb Braun-Blanquet, aviat va engegar les seves exploracions sistemàtiques de la vegetació, va embrancar-se després en la *Flora dels Països Catalans*... i l'any 1983 va publicar el llibre sobre la vegetació montsenyenca, i l'any 1986 el catàleg florístic.

Més d'una i de quatre persones allunyades de l'entorn immediat del doctor Bolòs m'han lloat la solidesa i el rigor de la seva obra. I els donc tota la raó. La seva capacitat de discerniment i la seva lucidesa a l'hora d'examinar una qüestió m'han admirat sempre. Davant d'un problema o d'una comesa, analitza bé tots els aspectes, reflexiona sobre el com i el què i assoleix, per necessitat, uns resultats, com a mínim, coherents. Les seves obres no són mai el producte d'una intuïció poc contrastada ni d'un treball superficial; en principi, pots pujar-hi de peus. Afegiré que manté les conclusions a què ha arribat amb el ferm convenciment de qui coneix l'aplicació i l'esforç que ha posat en la seva feina. Va amb peus de plom a l'hora d'admetre canvis i modificacions, fins que no els veu ben fonamentats; amb aquest procedir potser fa una certa impressió de conservadorisme i de prudència extrema, però això mateix l'ha salvat de caure en l'esnobisme en què sovint altres llisquen irreflexivament. Aquest és un dels trets del seu caràcter que jo, procliu a desconfiar massa de mi mateix i a deixar-me influir per altri, li he envejat més. I cal remarcar que si de cas creu, algun dia, que ha de canviar de parer o ha de modificar les seves conviccions, ho fa sense amagar-se'n. I amb el mateix rigor que fa la seva feina analitza també la dels altres; en sospesa lúcidament els aspectes negatius i els positius i n'adopta tot allò que considera valuós, encara que l'obligui a modificar els seus criteris o les conclusions que havia tret en relació amb el tema. Els resultats d'aquesta manera d'actuar han estat un cos de doctrina i una interpretació de la realitat construïts sòlidament i desenvolupats i millorats amb passa segura.

Em queda, finalment, per remarcar el seu tret d'home fidel als seus mestres i a les seves arrels. Sempre ha proclamat com a mestres seus en la botànica –a part del seu pare– P. Font Quer i J. Braun-Blanquet, n'ha assumit l'esperit i sovint ha continuat els camins que ells encetaren. Del seu pas per la Universitat com a estudiant no n'ha parlat gaire, però ha remarcat que, dins l'ambient socialment gris d'aquella època, els professors eren eficaços en la seva tasca docent; com ell mateix assenyala (1981), la majoria dels de la “Sección de Ciencias Naturales” procedia de la Institució Catalana d'Història Natural, privada l'any 1939 dels seus recursos i reduïda al silenci. Com a continuador de la tasca botànica d'abans de la guerra restava dempeus l'Institut Botànic de Barcelona, de titularitat municipal, el qual conservava els importants fons documentals que el doctor Font Quer havia aconseguit de reunir-hi. L'empenta que tingueren els centres culturals barcelonins i el fet que el doctor Font hagués estat exclòs de la Universitat entre 1922 i 1933 feren que l'Institut Botànic esdevingués un centre ben equipat i que prengués un cert caire d'organisme al marge de la ciència oficial. Després de la guerra, la situació era semblant i hom podia considerar encara –seguint l'antiga opinió de Font Quer– que aquell Institut era “l'únic centre on podien ésser fets treballs seriosos en molts aspectes de la ciència de les plantes” (BOLÒS, 1981). Però el prestigi de la Universitat en el camp de la Botànica no sempre havia estat tant secundari ni havia de ser-ho indefinidament. D'altra banda, de l’“Alma mater” provenien els botànics del país, començant per Font Quer i per Bolòs, i d'allà eixiren gairebé tots els que vingueren després, inclosos els que han acabat regentant l'Institut Botànic mateix. El doctor Bolòs no s'ha fixat pas mai –i ha fet molt bé– en els títols

universitaris a l'hora de considerar el talent o les aptituds dels aspirants a botànic; fins m'atreviria a dir –i potser la meua pròpia condició em traeix– que la seva estreta vinculació a l'Institut Botànic el va dur inicialment a posar la Universitat en segon terme. Ell mateix, però, en l'esmentat text de l'any 1981, subratllava l'impuls i l'increment que havien pres els centres universitaris, i remarcava que calia tendir a una coordinació entre aquests i amb l'Institut. Una proposta que, tard i en unes condicions innecessàriament deteriorades, va en camí de fer-se realitat. Estic segur que el mateix Font Quer ho aprovaria.

De la fidelitat del doctor Bolòs a les seves arrels, no crec que n'hagi de convèncer ningú. Entroncat amb nissagues lligades al carlisme i amb la burgesia olotina benpensant, evolucionà, com molts intel·lectuals, vers el catalanisme democràtic poc o molt allunyat de les concepcions dretanes. Cal dir, i això bastarà, que ha tingut sempre un gran sentit del deure vers el país. De fet, no es pot entendre la seva trajectòria personal i científica si no es té en compte el seu patriotisme profund i reflexiu.

Del seu mestratge sobre els qui s'han mogut al seu voltant, puc parlar-ne per experiència pròpia. Diré només que, sobretot els darrers temps, cada vegada que m'enfronto amb algun problema científic, abans que res esbrino quina actitud ha pres el doctor Bolòs en casos semblants. Indici inequívoc de l'eficàcia d'un mestre. L'altre senyal de l'èxit d'un mestre no el comento, perquè sé que, a mi, em faria quedar malament.

Bibliografia

- BOLÒS, A. DE & BOLÒS, O. DE 1950 - *Vegetación de las comarcas barcelonesas*. Inst. Esp. Est. Mediter. Barcelona.
- BOLÒS, A. DE & BOLÒS, O. DE 1951 - Sobre el robledal del llano de Olot (*Isopyro-Quercetum roboris*). *Collect. Bot.*, 3(1) :137-145. Barcelona.
- BOLÒS, A. DE & BOLÒS, O. DE 1968 - Biografía de P. Font Quer. *Collect. Bot.*, 7 :3-45. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1948a - Acerca de la vegetación de Sauva Negra. *Collect. Bot.*, 2(1) :148-164. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1948b - Algunos datos sobre las comunidades vegetales de la Fageda de Jordà (Olot). *Collect. Bot.*, 2(2) :251-260. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1951a - Algunas consideraciones sobre las especies esteparias en la Península Ibérica. *An. Inst. Bot. Cavan.*, 10(1) :445-453. Madrid.
- BOLÒS, O. DE 1951b - El elemento fitogeográfico eurosiberiano en las sierras litorales catalanas. *Collect. Bot.*, 3(1) :1-42. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1954 - Essai sur la distribution géographique des climax dans la Catalogne. *Vegetatio*, 5 :45-49. Den Haag.
- BOLÒS, O. DE 1956a - Algunos datos sobre la vegetación del Montgó. *Publ. Fac. Cienc. Univ. Barc. Homenaje al Dr. Pardillo* :191-197. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1956b - La végétation de la Catalogne moyenne. *Veröff. Geob. Inst. Rübel*, 31 :70-89. Bern & Stuttgart.
- BOLÒS, O. DE 1957 - Les zones de vegetació de Catalunya. *Anuari I.E.C. (Soc. Cat. Geogr.)*, 20 p. + 1 mapa. Barcelona.

- BOLÒS, O. DE 1958 - Datos sobre la vegetación de la vertiente septentrional de los Pirineos: observaciones acerca de la zonación altitudinal en el valle de Arán. *Collect. Bot.*, 5(2) :465-514. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1959 - El paisatge vegetal de dues comarques naturals: la Selva i la Plana de Vic. *Arx. Sec. Cièn.*, 26. Inst. Est. Cat. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1960 - Sòl i vegetació. In L. SOLÈ SABARÍS dir., "*Geografia de Catalunya*" :223-266. Edit. Aedos. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1962 - El paisaje vegetal barcelonés. *Càtedra Ciudad de Barcelona*. Univ. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1963 - Botánica y Geografía. *Mem. R. Acad. Cien. Art. Barc.*, 34(14) :443-491. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1965a - Les étages de végétation dans les Pyrénées. *Annal. Féd. Pyr. Econ. montagn.*, 28 :7-13. Toulouse.
- BOLÒS, O. DE 1965b - Étude comparative entre la végétation méditerranéo-montagnarde de Majorque et celle du Midi valencien. *Rapp. Proc.-verb. Réunion. C.I.E.S.M.*, 18(2) :483-488. Monaco.
- BOLÒS, O. DE 1967 - Comunidades vegetales de las comarcas próximas al litoral situadas entre los ríos Llobregat y Segura. *Mem. R. Acad. Cien. Art. Barc.*, 38(1). Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1968 - Tabula vegetationis Europae occidentalis. *Acta Geobot. Barc.*, 3 :1-8. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1969a - La Botànica catalana en els darrers decennis. *Treb. Soc. Cat. Biol.*, 26 :87-113. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1969b - Fumaria calcarata et Fumaria transiens. *Taxon*, 18(4) :484. Utrecht.
- BOLÒS, O. DE 1970 - La conservación del paisaje vegetal. *Rev. Geogr.*, 3 :79-86. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1971 - La formació del llenguatge botànic català. *Est. Romànics*, 13 :209-224. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1973a - Observations sur les forêts caducifoliées humides des Pyrénées catalanes. *Pirineos*, 108 :65-85. Jaca.
- BOLÒS, O. DE 1973b - La vegetación de la Serreta Negra de Fraga. *Mem. R. Acad. Cien. Art. Barc.*, 42(6) :269-313. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1973c - *La conservación de la naturaleza y sus fundamentos*. C.S.I.C. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1974 - Notas sobre vegetación glareícola. *Miscel. Alcobé, Univ. Barcelona* :77-86. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1975 - Assaig sobre terminologia geogràfica dels Països Catalans. *Miscel. Pau Vila, Soc. Cat. Geogr.*, :137-143. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1976a - L'Aphyllanthion dans les Pays Catalans. *Collect. Bot.*, 10(5) :107-145. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1976b - Índex alfabètic i glossari. In H. WALTER: "*Vegetació i climes del món*". Op. Bot. Basica Vol I :219-234. Dep. de Botànica, Fac. de Biologia, Univ. de Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1979a - Els sòls i la vegetació dels Països Catalans. In O. RIBA, O. DE BOLÒS, J.M. PANAREDA, J. GOSÀLBEZ & J. NUET "*Geografia física dels Països Catalans*" :107-158. Ketres edit. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1979b - Consideracions sobre la terminologia científica catalana. *Miscel. Aramon*, 1 :107-113. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1979c - Antoni de Bolòs i Vayreda. *Collect. Bot.*, 11 :5-23. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1980a - Observacions sobre la vegetació de vora de bosc. *Rev. Cat. Geogr.*, 1(3) :415-420. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1980b - Les aulnaies (Alno-Padion) du Montseny, en Catalogne. *Coll. Phytosoc.*, 9 :131-141. Vaduz.
- BOLÒS, O. DE 1981 - *La Botànica a la Universitat*. In "*L'aportació de la Universitat catalana a la Ciència i a la Cultura*". L'Avenç. Estudis :79-90. Barcelona.

- BOLÒS, O. DE 1982a - El bosc mediterrani i els seus problemes. *Ciència*, 20 :7-13. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1982b - Josias Braun-Blanquet, Coire 1884-Montpellier 1980. *Vegetatio*, 48 :193-196. Den Haag.
- BOLÒS, O. DE 1983a - La brolla calcífuga (Cisto-Lavanduletea) als Països Catalans. *Mem. R. Acad. Cièn. Arts Barc.*, :491-534. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1983b - *La vegetació del Montseny*. Dip. de Barc. Servei de Parcs Naturals. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1984 - Una visió geobotànica del paisatge. *Monogr. EQUIP (Fac. Geogr. Hist., Univ. Barcelona)*, 1 :119-133. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1985a - Le territoire subméditerranéen et le territoire carpetano-atlantique dans la Péninsule Ibérique. *Bot. Helv.*, 95(1) :13-17. Basel.
- BOLÒS, O. DE 1985b - Corologia de la flora dels Països Catalans. Volum introductori. *ORCA: Not. i coment.*, 1. Inst. Est. Cat., Sec. Cièn. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1985c - Consideracions sobre la terminologia científica catalana i el seu ús. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 50 :391-394. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1985d - En recordança de Josias Braun-Blanquet. *Collect. Bot.*, 16 :5-11. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1986 - Consideracions sobre la flora del Montseny. *Mem. R. Acad. Cièn. Arts Barcelona*, 46(16) :411-439. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1987 - Cataluña y la Depresión del Ebro. In M. PEINADO & S. RIVAS-MARTÍNEZ eds. "*La vegetación de España*" :311-347. Ed. Univ. Alcalá de Henares.
- BOLÒS, O. DE 1988a - La roureda acidòfila a Catalunya. *Monogr. Inst. Pir. Ecol. (Homenaje a Pedro Montserrat)*, 4 :447-453. Zaragoza.
- BOLÒS, O. DE 1988b - Pius Font i Quer i les institucions científiques. *Miscel. Homen. al Dr. Pius Font i Quer*, :11-19. Lleida.
- BOLÒS, O. DE 1989 - Bioclimatologia i Geografia botànica. *Mem. R. Acad. Cien. Arts Barcelona*, 48(9) :423-444. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1992 - L'obra científica de Font i Quer i l'ambient botànic de la seva època. *Actes Simp. Intern. Bot. P. Font i Quer*, 1 :11-19. Lleida.
- BOLÒS, O. DE 1993 - Els espais naturals. *Monogr. EQUIP*, 4. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1995 - L'estudi taxonòmic, florístic i geobotànic de les plantes superiors. In "*Trenta-dos aspectes de ciència i tecnologia*". *Arx. Sec. Cièn.*, 100 :183-194. Inst. Est. Cat. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1996a - Contribució al coneixement de la vegetació del territori aussegàrric. *Mem. R. Acad. Cien. Arts Barc.*, 55(4) :147-272. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE 1996b - La vegetació de les illes Balears. *Comunitats de plantes. Arx. Sec. Cièn.*, 114. Inst. Est. Cat. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & BOLÒS, A. DE 1987 - *Plantes vasculars del quadrat Santa Pau, 31T DG66*. ORCA: Catàlegs florístics locals, 1. Inst. Est. Cat., Sec. Cièn. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE, BONNER, A., ORELL, J. & PERDIGÓ, M.T. 1976 - Del Port de Cabrera al Clot des Guix. In "*Impressions sobre l'illa de Cabrera*". *Treb. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 7 :107-112. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & FONT QUER, P. 1962 - Combinationes novae. *Collect. Bot.*, 6 :355-356. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & MASALLES, R.M. 1983 - *Mapa de la vegetació de Catalunya, 1:50.000. Full 33, Banyoles*. Memòria + 1 mapa. Direcció General del Medi Rural, Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & MASCLANS, F. 1955 - La vegetación de los arrozales en la región mediterránea. *Collect. Bot.*, 4(3) :415-434. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & MASCLANS, M. 1990 - *Plantes vasculars del quadrat UTM 31T CF79, La Llacuna*. ORCA: Catàlegs florístics locals, 3. Inst. Est. Cat., Sec. Cièn. Biol. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & MOLINIER, R. 1959 - Recherches phytosociologiques dans l'île de Majorque. *Collect. Bot.*, 5(3) :699-863. Barcelona.

- BOLÒS, O. DE & MOLINIER, R. 1984 - Vegetation of the Pytiusic Islands. In KUHBIER, H., ALCOVER, J.A. & GUERAU D'ARELLANO, C. eds. "Biogeography and Ecology of the Pytiusic Islands", :185-221. The Hague.
- BOLÒS, O. DE, MOLINIER, R. & MONTSERRAT, P. 1970 - Observations phytosociologiques dans l'Ile de Minorque. *Acta Geobot. Barc.*, 5. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE, MONTSERRAT, P., BÁSCONES, J.C. & CREUS, J. 1986 - Fitogeografia. In *Gran Atlas de Navarra*, 1 :95-102 + 1 mapa de vegetació a escala 1:400.000. Caja de Ahorros de Navarra. Pamplona.
- BOLÒS, O. DE, MONTSERRAT, J.M. & ROMO, A.M. 1993 - El bosc mesòfil a les muntanyes catalanídiques septentrionals. *Collect. Bot.*, 22 : 55-71. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE, NUET, J. & PANAREDA, J.M. 1986 - Flora vascular del Montseny. In "El patrimoni biològic del Montseny. Catàlegs de Flora i Fauna": 41-92. Dip. Barcelona, Servei de Parcs Naturals. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J. 1962 - Mapa de vegetación de las cercanías de Barcelona. In O. BOLÒS 1962, *El paisaje vegetal barcelonés. Apéndice*, :177-181 + 1 mapa. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J. 1974 - Notes sobre taxonomia i nomenclatura de plantes, I. *Collect. Bot.*, 38 :61-89. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J. 1984a - Flora vascular i vegetació de les illes Medes. In ROS, J., OLIVELLA, I. & GIL, J.M. eds. "Els sistemes naturals de les illes Medes", :131-206. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J. 1984b - *Flora dels Països Catalans. Vol. 1. Introducció. Licopodiàcies-Capparàcies*. Edit. Barcino. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J. 1990 - *Flora dels Països Catalans. Vol. 2. Crucíferes-Amarantàcies*. Edit. Barcino. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J. 1996 - *Flora dels Països Catalans. Vol 3. Pirolàcies-Compostes*. Edit. Barcino. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J., MASALLES, R.M. & NINOT, J.M. 1990 - *Flora Manual dels Països Catalans*. Edit. Pòrtic. Barcelona.
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J., MASALLES, R.M. & NINOT, J.M. 1996 - A survey on the vegetation of Cephalonia (Ionian islands). *Phytocoen.* 26(1) :81-123. Berlin-Stuttgart.
- BRAUN-BLANQUET, J. 1948 - *La végétation alpine des Pyrénées Orientales*. Monogr. Est. Est. Piren. Barcelona.
- BRAUN-BLANQUET, J. & BOLÒS, O. DE 1950 - Aperçu des Groupements Végétaux des Montagnes tarragonaises. *Collect. Bot.*, 2 :303-342. Barcelona.
- BRAUN-BLANQUET, J. & BOLÒS, O. DE 1958 - *Les groupements végétaux du bassin moyen de l'Ebre et leur dynamisme*. Est. Exper. Aula Dei. Zaragoza.
- CADEVALL I DIARS, J. 1913-1937 - *Flora de Catalunya. Enumeració i descripció de les plantes vasculars espontànies que fins avui hi ha conegudes i de les més importants que s'hi cultiven*. 6 vols. I.E.C. Barcelona.
- CARBONELL, J. & CARRERAS I MARTÍ, J. dirs. 1969-1980 - *Gran Enciclopèdia Catalana*. 15 vols. Edicions 62/Encicl. Catal. S.A. Barcelona.
- DIVERSOS DEPARTAMENTS UNIVERSITARIS 1979 - *Propostes per a l'ordenació de l'espai no urbanitzat i per a la gestió dels recursos naturals adaptades a les necessitats dels Països Catalans*. Universitat de Barcelona.
- FOLCH I GUILLÉN, R., secretari de redacció (autors: J.A. ALCOVER et al.) 1976 - *Natura, ús o abús. Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans*. Ed. Barcino. Barcelona.
- FOLCH, R. 1981 - *La vegetació dels Països Catalans*. Inst. Cat. Hist. Nat., Mem. 10. Ketres edit. Barcelona.
- FONT I QUER, P. 1950 - *Flora catalana. Descripció de les plantes que es fan a les terres catalanes i països limítrofs. I Scabiosa L.* Inst. Est. Cat. Arx. Sec. Cièn. 18. Barcelona.
- FONT QUER, P. 1953 - *Diccionario de Botànica*. Ed. Labor. Barcelona.
- FONT QUER, P. 1954 - Le Festucetum hystricis, une association montagnarde nouvelle de l'Espagne. *Vegetatio*, 5-6 :135. Den Haag.

- FONT QUER, P. 1963 - Discurso de contestación. *Mem. Real Acad. Cien. Art. Barc.*, 34,14 :481-491. Barcelona.
- FONT I QUER, P. 1979 - *Iniciació a la Botànica*. 2a edició actualitzada a cura d'O. DE BOLÒS. Edit. Fontalba. Barcelona.
- HEYWOOD, V.H. 1961 - *Catalogus plantarum vascularium Hispaniae*. Fasc. 1. Madrid.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS 1995 - *Diccionari de la Llengua catalana*. Edit. 3 i 4, Ed. 62, Edit. Moll, Enciclop. Catal., Publ. de l'Abad. de Montserrat. Barcelona, Palma de Mallorca, València.
- MCGRAW-HILL, BOIXAREU. (D.N. LAPEDES, red. jefe; G. FERRATÉ PASQUAL, dir.) 1981 - *Diccionario de términos científicos y técnicos*. 5 vols. Marcombo, Boixareu Edit. Barcelona-México.
- MEUSEL, H. (amb la col·laboració d'E. JÄGER, S. RAUSCHERT & E. WEINERT) 1964 - *Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora*, primer volum de mapes. VEB Gustav Fischer Verlag. Jena.
- MEUSEL, H. (amb la col·laboració d'E. JÄGER & E. WEINERT) 1978 - *Vergleichende Chorologie der europäischen Flora*, segon volum de mapes. VEB Gustav Fischer Verlag. Jena.
- MEUSEL, H. & JÄGER, E.J. (amb diversos col·laboradors), 1992 - *Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora*, tercer volum de mapes, bibliografia i índex. Gustav Fischer Verlag. Jena-Stuttgart-New York.
- STRASBURGER, E. *et al.* 1960, 1974, 1986 - *Tratado de Botànica*. Edicions castellanès 5a, 6a, i 7a. Marín, S.A. Barcelona,...
- TUTIN, T.G. *et al.* 1964-1980 - *Flora Europaea*. 5 vols. Cambridge University Press.
- WALTER, H. 1976 - *Vegetació i climes del món*. Opera Botanica Basica Vol I. Dep. de Botànica, Fac. de Biologia, Univ. de Barcelona.

Rebut / Received: II-1997